

"Kertek szépségére mely oly gyönyörűn áll."
Kert-toposz a 17. századi magyar irodalomban

Lezárási időpont: 2014. május 28.

Dolgozatomban három szerző műveit vizsgálva kívánom megválaszolni azt a kérdést, hogy érdemes-e a kert toposz mentén olvasni az alkotásokat. Az általam választott három költő: Rimay János (1570 k.–1631), Zrínyi Miklós (1620–1664) és Gyöngyösi István (1629–1704). A kert különböző változatai többször felbukkannak verseikben, azok kitüntetett fontosságú alapelemeiként.

Kutatásom legfőképpen a kert-toposz megjelenését vizsgálja, nézzük meg tehát, hogy mit nevezünk toposznak és mit jelképezhet 16. századi európai kultúrában a kert.

Maga a toposz görög eredetű szó, jelentése „hely”. Sokféle definíciója ismeretes. A felületesebb szerint egy közismert, közkinccsé vált korokon átívelő költői képet, írói fordulatot, cselekményelemet jelöl. A modern irodalomtudomány szóhasználatában a toposz az irodalmi művek sorában fellépő azonos vagy hasonló jelentésű szövegrész, visszatérő kifejezés, klisé, séma, alkotói felfogás, szemléletmód. Ezen mára már felhígult definíció eredeti forrása Ernst Robert Curtius, aki *Európai irodalom és latin középkor* című művében¹ két csoportba sorolta be a toposzokat. Az első típus a formális, amely a nevének megfelelő funkciót töltött be és így öröklődött tovább (pl.: szerénykedő és záróformulák). A második a történeti, amely nagyon tág csoport, általában idesorolják az antik világgal összefüggő motívumokat, amelyek az évezredek során újra felbukkannak, más alakban, esetleg módosult tartalommal. Mi azonban, visszanyúlva a toposz retorikai definíciójához, az érvek fészkeként, forrásaként határozzuk meg: olyan érvként tehát, amely további érveket von be az argumentációba.

Paul De Man *A temporalitás retorikája* című munkájában² rávilágít, hogy a 18. század második felére a szimbólum kiszorítja ugyan, de egészen addig a Rimaynál is megfigyelhető allegória a legjelentősebb retorikai alakzat. Az allegória egy konkrét jelentésre utal: pontos jelentéstartalmakat hordoz; a trópus De Mannál a romantika korszakától uralkodó szimbólummal áll ellentétben. Eszerint tehát Rimay művei, hála az allegorikus jelentésvonatkoztatásnak, igen pontosan vizsgálhatóak. Ez merőben megkönnyíti maguknak a

¹ Ernst Robert CURTIUS, *Europäische Literatur und Lateinisches Mittelalter*, Francke, Tübingen-Basel, 1993.

² Paul DE MAN, *A temporalitás retorikája*, ford. Beck András, = Az irodalom elméletei I., szerk. Thomka Beáta, Pécs, 1996, 5–60.

toposzoknak az értelmezését is: mint látható lesz, a nehézség nem elsősorban az egyes toposzok interpretációjában, hanem a toposzvariánsok sokaságában van. Ezek alapján arra keresem a választ, hogy hányféle jelentésárnyalattal szerepel költészetükben a kert? Főtípusokba sorolva kívánnám költőkként bemutatni a kutatás eredményeit.

Hortus Philosophiae

Rimay Jánosra nagy hatással volt Justus Lipsius, illetve *Az állhatatosságról* írt műve,³ amelyben a második részében többször olvashatunk a kertről. Lángius kertjében tett sétájáról ír Lipsius, aki Elysium mezőinél is szebbnek találta ezeket a növényekkel benépesített területet. Végigvezeti a kert-felfogások alakulását a görög és római koron át egészen a bibliai Paradicsomig. A kert „ó Kedvességnek és Ékességnek lakó-helye,”⁴ egy olyan hely, ahol megnyugodhat és kipihenheti a fáradalmakat. Ezekben a leírásokban ráismerhetünk a virtusok dicséretére: Kedvesség, Ékesség egy-egy erénynek feleltethető meg, akik uralkodnak Lángius dicsért kertjeiben. Felhívja a figyelmet a bűnök egyikére, a megszemélyesített Restségre is, s így az olyanokra, akik munkálkodás helyett henyélésre használják a kert javait. „Tudni-illik az elmének csináltattak a kertek, nem a testnek: annak megújulására, nem ennek el-lankasztására. És rendeltettek a gondoktól s-háboruktól csendes helyen való megüresülésre.”⁵ A Rimay által írt Lipsiusnak címzett levélből⁶ is kiderül, hogy nagyon fontos útmutatást jelentett számára a gondolkodó, aki művein keresztül megtanította arra, hogy elsősorban nem félni kell Istent – ahogyan azt az egyház tanítja –, hanem hinni kell Istenben és az ő akaratában.

Laskai János Lipsius-fordításának egy részlete is erről tanúskodik: „Látod-é azért ama régi Bölcsüket? Kertekben laktanak. Látod a mostani okos és tudós embereket? A kertekben gyönyörködnek: és többire azokban írják amaz ő Istenes munkájokat kiket mi csudálunk, és

³ Ezzel a kapcsolattal legújabban Bene Sándor foglalkozott, l. BENE Sándor, *Rimay vindicatus, Rimay János Justus Lipsiushoz írott leveléről*, in *Filológia és textológia a régi magyar irodalomban, tudományos konferencia, Miskolc, 2011. május 25–28*, szerk. KECSKEMÉTI Gábor és TASI Réka, Miskolci Egyetem BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, Miskolc, 2012, 139–188.

⁴ LASKAI János válogatott művei, magyar Justus Lipsius, kiad. TARNÓC Márton, Bp. 1970. 115. p.

⁵ LASKAI i.m. 116.

⁶ RIMAY Összes művei, id. kiad., 223–230. Új fordítását közli: BENE Sándor, *Rimay vindicatus*, 179–184.

akiket semmi idő semmi régiség el nem ölthat. Ama zöldellő Scholának köszönhetjük a Természetről-való ennyi írásokat: az árnyékozó Académiának köszönhetjük az erkölcsökről írt könyveket: a kertekből öntettek-ki a Bölcsességnek ama bőséges folyamati kiket iszunk, és kik e földnek kerektségére gyümölcsöző örömmel kiáradtanak.”⁷

Lipsius utolsóként idézett mondata kapcsán úgy látjuk, hogy az Ilona-toposz nem vezérli a bölcsesség itala-toposzt, hanem a bölcsesség itala-toposz módosított változata lesz az Ilona-vers utalása, mint ahogyan azt a Lipsius-levél is mutatja. Hogy Rimay toposzait átlássuk, még sok munkára van szükség, annyi azonban már most látható, hogy a kert-toposzon keresztül több motívum is érintkezik egymással: a szerelem kertje Rimay szerelmes verseit, az erények kertje Rimay emblematisztikus erény-költészetét, a Paradicsomkert Rimay istenes verseit jeleníti meg, s végül a filozófia kertjéből szívárkózó forrás a legmagasabb rendű művészetet, amelynek a múzsák kertjébe fogadott Balassi volt a legkiválóbb magyar költő-, míg Lipsius a nemzetközi tudós példája. Van azonban még egy kert-variáns, amely nyugtalanítóbb mindezeknél...

Hortus virtutes - Az erények kertje

A következő versek a Madách–Rimay kódexekben találhatóak. Az első kert toposzt tartalmazó vers, az *Encomia et effecta virtutum* és az *Encomia Virtutum*,⁸ vagyis a már antik világban is kedvelt erények dicsérete áll, amelyek megszemélyesítői női alakok. A két vers nem túlzottan különbözik tartamilag: mindkettő középpontjában egy asztal áll, mely köré csodás kert nőtt szép fákkal, az asztal megterítve szélről és naptól óvva terül el, békés környezetben. A hosszabb verzió bemutatja sorra azt asztal körül ülő személyeket közülük például: Virtus, Fides, Reménség és Charitas. Mindegyikük egy-egy erény megszemélyesítője. Hiszen mit ér az ember Virtus által megadatott erkölcs vagy a Fides által adott hit nélkül, aki cipeli keresztfáját. A Reménség, aki áthat eget és földet, végül, de nem utolsó sorban az asztal negyedik személye Charitas, aki a hű szeretet magját hinti el, és mellén tartja magzatját, foglyoknak ad étket és mindenkit szeret. Megjelenik az Erősség, aki kőoszlopot fog, kitart az igazság mellett és egyben tartja a hegyeket, és a Mértékletesség, ki

⁷

LASKAI i. m., 117.

⁸

RIMAY Összes művei, id. kiad., 135–139, ill. 139–141.

ecettel és olajjal hinti meg a világot. Olajjal gyógyítja a sebeket, és ecettel marja a súlyos daganatokat. Kihagyhatatlan az Igazság személye, aki a gonoszság ellen kézben tartott kardjával lép fel. Jelen van az Okosság kígyóval font kezével, amely intő példa a paradicsomi bűnbeesésre. Az asztalnál ül még a Tűrés, a Józanság, a Magnanimitás, Libertas, Szemérmetesség, Szeretet és a Nyájasság is. Rímay hittel mosakodva a bűn szennyétől méltó szeretne lenni a tökéletes kert tagságára.

Knapp Éva szerint „Az összeállításból kitűnik, hogy Rímay kétszer sorolta fel az erényeket a vers mindkét változatában. A rövidebb változat prózai argumentumában vette számba őket először, majd magában a versben kétszer, némileg eltérő sorrendben. A hosszabb változatban kétszer egymás után verselte meg az erényeket. A megszemélyesített erények száma mind az öt sorozatban összesen tizenkettő.”⁹ Egyes erények esetében érdekes szinonimák szerepelnek, mint például: a latinban a Szenvedés és Tűrés páros a magyarban a Kedvesség és Nyájasság. Elképzelhető, hogy különböző irodalmi művek hatására Rímay fejében fogalmazódott meg ez a kép. Nem ritka a tizenkét vagy hasonló számú erény ábrázolása az irodalomban, Heinrich von Mügel *Der meide Kranz* című műve is erénytan. 1355 körül íródott és a művészet és az erények párhuzamát mutatja be. Érdekes típus a, az összeláncolt erények,¹⁰ mint ikonográfiai típus. Ez jelenség ihlethette meg költőnket a virtusversek esetében. „Ennél jóval közelebb áll a Rímay-féle leíráshoz az a kompozíció, amely az első alkalommal 1614-ben Johann Theodor de Brynél Majna-Frankfurtban megjelent, latin, francia és német nyelvű versszövegeket tartalmazó, szignálatlan rézmetszetekből álló, százkét levél terjedelmű, haránt nyolcadrét alakú kiadványban található. A kiadvány összeállítója és metszője a minden bizonnyal németalföldi származású Jakob de Zetter volt. Az allegóriákat és emblémákat tartalmazó, *Kosmographica iconica moralis* [...] – *Pourtrait de la cosmographie morale* [...] – *New kunstliche Weltbeschreibung* [...] című mű hetvenhét számozatlan és cím nélküli rézmetszetén természeti környezetben egy fa alatt kört formálva tizenkét, emberi alakban ábrázolt erény ül vagy áll. Az erények többsége jobb vagy bal kézzel ugyanazt a körbe futó kötelet (*vinculum*) fogja, amely „összezárja” őket.”¹¹ Nagyon fontos az erények között az

⁹ KNAPP Éva, *Rímay János erényversei és a „Virtutes Conclathenatae”,* = Balassi Kiadó honlapja [online] Bp., cop. [é.n.] <URL: <http://www.balassikiado.hu/BB/NET/Studiolum/Knapp.pdf>>, [ell. 2013. október 4.]

¹⁰ Ez a tanulmány címébe foglalt *virtutes conclathenatae*.

¹¹ KNAPP, i. m.

összetartás, egymás feladatának tisztelete. A metszeten a felosztás a következő, a korábban említett három legfontosabb erény, a négy kardinális és az öt kiegészítő erény. A „concordia insuperabilis” ismertetése volt a fő cél, amely egyaránt lehetett irányadó Zetter és Rimay verseinek is.

Bármilyen nehéznek is látszik, hangsúlyozza, hogy érdemes ápolni a belső kertünket építeni, saját magunk, a hit illetve a túlvilági élet miatt, ahogy ezt a Balassi fivérek is tették. Jellemükkel kiérdemelték, hogy Apolló és múzsái vigyázzák örök álmukat és a kéretlen betolakodókat is ők tartásuk messze és őrizték meg őket az utókor számára. Ehhez az élethez tökéletes útmutatást adott *A virtusok dicsérete és hatása* című versében, az emberek alapvető jó tulajdonságainak adott teret egy tökéletes környezetben, kertben lévő asztalnál, amelynek elérése ugyan nehéz, de nem lehetetlen feladat.

Hortus amoris - a szerelem kertje

A Balassi-kódex tartalmaz szerelmes verseket Rimay János tollából, *Felelet a fentiekre Diana nevében*,¹² mely eredetileg a *Contrarium superioris argumenti nomine Dianae responsum* címet viseli. Röviden az előtte lévő hét vers arról szól, hogy hogyan ültetett Venus szerelmet a szívbe, lobbantotta lángra Lydia iránt, akit a költő örök hűségre buzdít. A harmadik versben megjelennek a természeti képek, melyek már részben köthetők a kert toposzához, hiszen összekapcsolja a látást és hallást a bokrok, erdők, völgyek, kutak formájával és hangjával. Mindhiába, mert a sok csoda, amely körülveszi, semmivé válik, ha nincs vele szerelmese. A következő versek is a hölgy hiányát és Rimay vigasztalhatatlanságát hangsúlyozza, segítségül hívja Echót is, végül mégis csak a halált látja az egyetlen megoldásnak kínjaira. A nyolcadik vers, kezdetben Venus rossz tulajdonságaira figyelmeztet, ő a bujaság oltványa, senki sem szeret kinek nem lett ellensége. Oltalmazza az istennő ellen védekezőket, mint a rózsát a szép kert. Megjelenik a kert, mint egy védőbástya vagy egy magas fal, mely távol tartja az ellenséget és békét biztosít lakói számára. Kapcsolható ez például a perzsa kertekhez is, ahol szintén fal veszi körül a növényes udvart. Értelmezhető úgyis, hogy a költő és a szűz Diana

¹²

A vers címének latin variánsa, mely szintén szerepel a kódexben, a következő:

Contrarium superioris argumenti nomine Dianae responsum, RIMAY Összes művei, id. kiad., 57.

élő falként védi Venus gaztetteitől a tiszta lelkeket. Itt tehát a szerelem kertje-toposz a szüzesség, ártatlanság antik formában megjelenített, de a kereszténységhez kapcsolható motívumával kiegészítve jelenik meg.

Voigt Vilmos, a „A szerelem kertjében” című munkájában¹³ kitér a témánkhoz kapcsolódó kutatásokra is: „...a színhely jól ismert a XVI. század végének szerelmes költészetéből, leginkább talán az Árgirus históriájából. Itt a legkisebbik fiú, Árgirus megy ki királyi apjának csodálatos kertjébe, lát jönni hét fehér hattyút, kik közül az egyik hozzá száll, ő magát megrázza, leányábrázatba változik, és megkezdődik a két ifjú között a szerelmes beszélgetés. A szerelmi találkozások csodálatos szépségű helye, legtöbbször egy ékes kert, esetleg egy forrás fejeinél található liget, régi leleménye az európai költészetnek. Megjelenik Homérosznál, már a bukolikus költészet legrégebbi alkotásaiban, sőt Vergilius Bucolicájában, és az Aeneisben is, az elysiumi mezők leírásakor. Az ilyen helyek (locus) megnevezésére Vergilius előszeretettel használta az amoenus jelzőt, amelyet már a korai kommentátorok is általában az amor szóval hoztak kapcsolatba. A szerelmi találkozások, "nyájas helye", a *locus amoenus*, mintegy szakkifejezésévé vált a szerelmi lírának.” A kert-toposz egyik megjelenési formája tehát összefonódik a szerelmesek találkozási helyével, azaz magával a szerelemmel, ugyanakkor az elysiumi mező leírásával Voigt a dolgozatban Isten kertjének nevezett variáns antik előzményeire, gyökereire is utal. Érdemes megemlíteni még egy jelentős írását, melynek a címe is utal a tartalomra: *A szerelem kertjének virágai*¹⁴. A középkori virágábrázolás egyértelműen nagy hatással volt a költészetre, tehát nem csak a jelentés, hanem a látvány is meghatározó ilyen esetekben. A középkor volt az az időszak, amelytől kezdve az Édenkert a legismertebb helyszín, azonban időközben a „szerelem kertje”, mint egy másik helyszín is megjelent. Érdekes, hogy a középkori európai művészetben a szerelmespárokat különféle helyen és helyzetben ábrázolták, valamint a szabadban történő zenélést gyakran ábrázolták, hol önálló témaként, hol étkezés vagy más ünnepség keretében. A valódi kertek történetét, mint közvetlenül is befolyásoló tényezőt említi a kertábrázolások tekintetében. A 15. században Európa szerte megváltozik a magánkertek kialakítása és ezek funkciója. Az új kerteket már nagyvilági használatra rendezik be. „A bemutatás szándéka kiterjedt még az

¹³ Voigt Vilmos: szerelem kertjében. Szempontok lírai népdalszövegeink kialakulásának és alkotásmódjának vizsgálatához 1-2. Ethnographia LXXX-LXXXI. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969-1970

¹⁴ VOIGT Vilmos, *A szerelem kertjének virágai*. In: Korunk. [online] Kolozsvár, [é.n.] [2013. november 17.] <URL: <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00157/indexba2f.html> >

öntözés és a napfény felhasználására is, a kertekben dísz tárgyak, oszlopok, kis tavacskák, csobogók, szökőkutak és álló lugasok jelennek meg. Az sem mindegy, miből van a kerítés: kőfal, téglafal, esetleg keskenyebb, drágább téglából készül, vagy palánk, alacsony deszkakerítés, vagy léckeretre, lugasra emlékeztet. Hol és hogyan lehet leülni, időzni, mulatozni a kertben? Hány ember fér a kertbe? Milyen virágokat láthatunk? A lakóházakon nagyobbak lesznek az ablakok, és úgy alakítják ki a kerteket, hogy ezek az ablakokon keresztül az épületből is csodálhatók legyenek.”¹⁵ Az „új kertek” ábrázolása megjelenik a régi, akár biblikus ábrázolásokban és a kalendáriumokban egyaránt.

Zrínyi esetében a szerencse-toposszal összekapcsolódva jelenik meg a kert, nem szövegszerűen említve, hanem körülírás formájában. A *Szigeti veszedelem* harmadik énekében a 32–39. strófában Mehmet, a török ifjú énekét olvashatjuk. A kert kimondva nem jelenik meg, viszont szerencséhez fohászkodva megjeleníti a zöldellő erdőket, az árnyat adó ciprusfákat. A kellemes hely toposzát fedezhetjük itt fel, a *locus amoenus*, ezzel Ernst Robert Curtius foglalkozott tanulmányaiban.

A vadász és Echo című vers szintén a szerelem kertjének toposzát testesíti meg, azonban a kert kifejezés nem jelenik meg közvetlenül. Kovács Sándor Iván fogalmazta meg, hogy Zrínyinek köszönhető az idill-műfaj meghonosítása a magyar költészetben, de a valós kezdeményezője a latinul író Istvánffy Miklós volt a *Lusus pastoralis* című sorozatával. A tanulmányában kitér az Ekhós versekre is többek között említi Balassit, Rimayt és valószínűsíti, hogy Zrínyi Miklós ezeket a verseket mind ismerhette ezek pedig ötletet adhattak verséhez. A *vadász és Echo*hoz című költeményt kapcsolhatjuk a bibliai Énekek énekéhez is, melyben nem jelenik meg a bűn. Párbeszédes a vers, Echo a görög mitológiai nimfa a költő utolsó szótagjait ismételteti meg az első két versszakban, ez lehet Balassitól átvett megoldás is, de nem teljes mértékben, hiszen Zrínyi rendszertelenül használja a visszhangot. A vers egyébként Esterházy Júlia Annához íródott, akihez gyengéd érzelmek fűzték, azonban a lány Nádasdy Ferencet választotta helyette. A 3–5. versszak magába foglalja az Echohoz szóló nótát, mely igazából szerelmének siratója. Múlt időben beszél a szerelmükről, Júliát pedig egy méhecskével azonosítja, ő maga pedig a rózsa lesz. A méh az antikvitás óta a nők megjelenítésére szolgáló motívum volt. A mézzel kapcsolatos

¹⁵

VOIGT Vilmos, *A szerelem kertjének virágai*. In: Korunk. [online] Kolozsvár, [é.n.] [2013.

november 17.] <URL: <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00157/indexba2f.html>>

utalásokhoz kapcsolhatjuk Seneca leveleit, A XXXIV. számúban A függetlenség kivívásáról és az erkölcsi jóról olvashatunk. „Nem lesz más, mondhatná valaki, ami nagyobb lesz. Semmit sem számít, hogy egy palackot, vagy egy hordót töltünk meg borral, mindkettőben megvan a bornak a sajátossága. Nem különböző a méznek az íze, ha kis, vagy nagy mennyiségben van előttünk.” Ezt mondja Zrínyi is, hogy neki már csak a lány látása is táplálékul szolgált. A negyedik strófában az antikvitas és a Biblia egyaránt megjelenik, közös kapocs pedig az oszlop lesz. Sámson története ideillő, hiszen a méhek, vagyis a nők az ő élete során is fontos szerepet töltöttek be.

„Sokszor szép két lábát,
Melynél nap nem láthat
Szöbbit, valamerre jár;
Hercules oszlopa,
Az hol non plus ultra,
Hidgyed, lenni gondoltam;
Kívántam, dülne rám
Szép márvány palotám,
Miként rádült Sámsonra.”¹⁶

Ezekben a sorokban Herkules oszlopait, illetve Sámson személyét, ez utóbbit némileg profanizálva, a szeretett hölgygel kapcsolatos pajzán célzásra használja fel. A méh és a rózsaszerepét átveszi a tényleges nő és férfi, Júlia lábait Herkules oszlopaihoz hasonlítja és önmagukat hatalmas méretekben ábrázolja. Az ötödik versszakban azonban megjelenik a borongós és végső igazság, hogy a méhecske valójában a gyönyörű rózsát elhagyta a Nádasdy Ferencért, aki nád és békanyál képében jelenik meg.

„Méh megunta az rózsát.
Jaj! szállot rút nádra,
Undok békanyálra,
Soha nem lesz enyim már...”¹⁷

Az együttérzésre szólítja fel Echót, és halni akar, de a nimfa ezt nem akarja elfogadni.

A 6-8. versszakban visszatér a négy soros szakaszalkotáshoz. Itt megvádolja Echót azzal, hogy csak csúffá teszi és bosszúságot okoz számára. Amely, be is bizonyosodik, hiszen a nimfa ismételteti az utolsó szavainak a végét. A nyolcadik strófát a magyar irodalom egyik

¹⁶ Zrínyi Miklós összes művei. Bp.: Kortárs, 2003. p. 235.

¹⁷ Zrínyi Miklós összes művei. Bp.: Kortárs, 2003. p. 235.

legszebb szerelmi vallomásának is tekinthetjük. Ő maga ismét illatozó rózsák képében jelenik meg, a vetélytársa pedig nádasként. Egyszerű természeti képekkel próbálja aláásni Nádasdy tekintélyét. A végén felszólítja Júliát, hogy térjen vissza az ő szerető virágjához.

Gyöngyösi István *Márssal társolkodó Murányi Vénusában* is találkozhatunk a vizsgált toposszal. Az első részben 166-185. strófát kell vizsgálni, ebben a részben két ellentétes kertet láthatunk Cupido lakása körül. Az egyik a boldog szerelmesek kertje, ahol muzsikaszó hallatszik vagy fák és rózsák díszítik és a szerelmesek egymáséi lehetnek.

„Azok szoktak pedig mulatni ezekben,
Kik, egymáshoz lévén igaz szeretetben...”¹⁸

A 175. versszakban találkozhatunk a kert kifejezéssel és itt fog borúsra fordulni a boldogság kertje, hiszen létezik fájdalommal és búval teli része is Cupido birodalmának. Gyöngyösi megszemélyesíti a Szomorúságot, Kétségbeesést, Haragot és Nyughatatlanságot.

„Itt azok sínlenek, azkik szerelmekben
Csalatván, forognak sok veszedelemben.
Mint Ariadna is esett volt kétségben,
Hogy az Theseusnak csalaték hitében.”¹⁹

A mű második fele bővelkedik kertekben, ötször találkozhatunk a kifejezéssel, akár csak a harmadik részben is. Először a 14. strófában, Wesselényi szívében szenvedély ég a soha nem látott Mária iránt. Szemmel vizsgálendő virágokat mutat be, hiszen mindenki azt a virágszálat választja, amely az ő szemének a legkedvesebb. Miklós üzeni kíván Máriának, a levél mellett dönt, és a 46. versszak figyelmeztetés a szerelmes szívnek:

„Annak kiváltképpen okosnak kell lenni,
Ki Vénus kertéből akar rózsát venni.”²⁰

Elővigyázatosságra inti nem csak a szereplőket, hanem az olvasókat is a költő, hiszen pár strófával előbb már megfogalmazza, hogy csalárd lehet a világ, próbára kell tenni, nehogy csalódás érje a szerető szívet. Levélben kívánja megtudni Mária szándékát, de az asszony nem tudja mit kezdjen a vallomással, álmában azonban Cupido őt is megsebzí nyilával. Magához térve nekilát a levélre választ írni. Megfogalmazza, hogy viszonozza a férfi gyengéd érzelmeit és találkozni szeretne vele. A levél pecsétje sárga a tartalma pedig zöld, csupa természethez

¹⁸ Gyöngyösi István összes költeménye III. Bp.: Magyar Tudományos Akadémia Szerzőségi közlés: Badics Ferenc, 1935. p. 36.

¹⁹ Gyöngyösi István munkái. Bp.: Franklin-társulat, 1905. p. 80.

²⁰ Gyöngyösi István munkái. Bp.: Franklin-társulat, 1905. p. 90.

erősen kapcsolódó színek, melyeket Venus is szeret, ki a kerteknek lakója. A szemérmes Mária ekképpen reagál:

„Néha minden vérét vészi orcájában,
Elpirul, s láttatik lenni merő lángban;
Néha ereszkedik gyengébb pirulásban,
Mint kertekben rózsza, mikor nyílik nyárban. ”²¹

A kedvesét rózsához hasonlítja, mely csak akkor piroslik szépen, hogy ha kedvesétől kap üzenetet.

Venus és Mars személye mellett megjeleníti Protheust is, aki mindig más alakot öltött, csak hogy láthassa kedvesét. A hős Wesselényi ezért dalos madárka szeretne lenni Murány váránál. Többszöri üzenetváltás után Mária halászás ürügyén távozik a várból, a patak partján pedig végre találkozik a két szerelmes, ezt megelőzően a 202. versszakban a levélváltások közben ismét találkozhatunk a kerttel. Itt a boldogság lehetőségét vetíti elénk:

„Virágok üdövel nyílnak az kertekben,
Idövel olvadnak jegek az vizekben,
Nimfáddal üdövel lehetsz te is szemben,
S véle együtt élhetsz üdövel örömben. ”²²

Wesselényi nagy vihar közepette indult el vitézeivel. Mária azt kérte, hogy Ferenc csak hetedmagával menjen a megbeszélt helyre. Az asszony is elindul a régi halászó helyére, de egy bizonyos pont után csak bizalmas két híve kísérheti tovább az útján. Találkoznak, Wesselényi leteríti palástját erre leül Mária, ő pedig térdre ereszkedik és beszédbe kezdenek. Ferenc arra kéri Máriát, adja föl a várat: megígéri neki, hogy felesége lesz és örökké hűséges szerelme. Az istenek munkálkodnak: Mária végül beleegyezik, mindenki visszatér az eredeti kíséretéhez majd hazamennek.

A harmadik rész szintén bővelkedik a kert-toposzbán. Wesselényi seregével elindul Murány felé, hiába akar katonái nagy része visszafordulni, ezzel szemben ő még nagyobb bátorságra tett szert. A kert leírása az antik mitológia segítségével történik meg, először az aranyalma mondájával. Később Mária rabságát pedig Heléna fogva tartásához hasonlítja. Ezen felül Helénát a görög kertek legszebb virágának nevezi, így Szécsi Mária is azonos ezzel a gyönyörűséggel. Wesselényi seregével a holdfényben egy kertben bujdosik:

„Hol mi kertek s vizek köziben akadnak,

²¹ Gyöngyösi István munkái. Bp.: Franklin-társulat, 1905. p. 101.

²² Gyöngyösi István munkái. Bp.: Franklin-társulat, 1905. p. 110.

Egy patakbul másban véletlen szakadnak.
Kik kerengésébül azmíg kifakadnak,
Fél óránál többet bujdosásnak adnak. ”²³

A bujdosás és pihenés időszakát még a 188. versszakban is megfigyelhetjük és majd csak a 202. strófában, a zajra kerekednek fel a kertből. Wesselényi végül megszerzi Murány várának kulcsát és elnyeri Máriát, ahogy azt az istenek meg is ígérték és nádorispáni címet kap. Fontos figyelemmel kísérni a 229. versszaktól kezdve az istenek dicséretét. Rózsát visel Venus, nem hagyta veszni véré, amikor megsértette a tüske, hanem gyönyörűséges rózsát nevelt belőle. Ehhez egyértelműen kapcsolható Ovidius Átváltozásai, ahol Atlanta története is bele lett szöve. Nem könnyű rózsát szedni, hiszen veszélyes a tövise, azonban az istennőnek is szenvednie kellett érte, így mást sem enged hozzá egykönnyen.

„Mint rózsák, nincsen szebb virág az kerteknél,
Az szű is örvendez mosolygó színeknél. ”²⁴

Összegzőként Gyöngyösi retorikájával kapcsolatban meg kell említeni Kibédi Varga Áron²⁵ tanulmányát, amelyben kitér a spanyol barokk színműíró, Corneille műveivel való hasonlóságokra. Hiába igyekeztek mindketten a szerelmi szálakra koncentrálni, mégis kénytelenek voltak politikai állásfoglalást is tenni ezáltal. Az pedig több mint egyértelmű, hogy ebben az eposzban a történelmi és mitológiai személyek keveredése még inkább érdekessé és többértelművé teszi a mű cselekményét. A kertek itt a szerelmi cselekmények háttéréül, díszletéül, illetve a szerelemmel kapcsolatos toposzok forrásául szolgálnak, akár a pásztorköltészetben. Horváth János tökéletesen fogalmazta meg Gyöngyösi munkásságát: „mintha nem anyagi érdek, hanem a szerelem, mintha nem a szerelem, hanem országos érdek, mintha nem is ez, hanem Venus és Mars mozgatnák az egészet, s mintha nem is Wesselényi és Szécsi Mária, hanem Páris és Heléna mozognának szemünk előtt, s mintha Gyöngyösi csak egy magyarul is jól verselő Ovidius lenne. ”²⁶ A *Murányi Vénus* világában egyértelműen a barokk udvari világ vonásait fedezhetjük fel, azonban érdekesebb a retorikai vonulata a

²³ Gyöngyösi István munkái. Bp.: Franklin-társulat, 1905. p. 150.

²⁴ Gyöngyösi István munkái. Bp.: Franklin-társulat, 1905. p. 158.

²⁵ Kibédi Varga Áron, Retorika, poétika, műfajok. Gyöngyösi István költői világa, It, 1983, 545–589.

²⁶ Horváth, János (1997) [1924] „Barokk ízlés irodalmunkban”, in Tanulmányok, I, Debrecen: Kossuth, 98-99.

műnek, melyet Fazekas Sándor és Labádi Gergely vizsgált tanulmányában²⁷. Megjelenik a *simulatio–dissimulatio*. Az rejtőzködés pedig az ötödik fő erényként fog megjelenni. A színlelés nem a becsapás művészete lesz, hanem sokkal inkább a kiváráse. A földi világ csupán látszat, nem feltétlenül a valóságot mutatja. Gyöngyösi foglalkozása is szükségessé tette a rejtőzködés fortélyainak elsajátítását, hiszen Wesselényi bizalmasa volt. A tanulmány a vizsgálja ezeknek az új fogalmaknak a megjelenését a műben. Wesselényi alapvető szándéka a Murány várának megszerzése, de nem Mária segítségével, nem vérontással, hanem a világ egyik legegyszerűbb, vagy inkább legbonyolultabb 'eszközével', a szerelemmel. Máriára az egyik legjellemzőbb tulajdonság, hogy tud mást mutatni, mint ami, például a halászás ürügyén találkozik szerelmesével. Wesselényire szintén jellemző tulajdonság ez, sőt ő még inkább el tudja rejteni az érzelmeit mások előtt, szóban is egyaránt meg van ehhez a tehetsége. A főhőst, gyakran hasonlítja az antik mitológia kiemelkedő alakjaihoz Gyöngyösi, ám láthatjuk, hogy sem a szerelemben, sem a harcban nem mutat túlzott hősiességet. Wesselényi érzelmeit sokszor komikusan jeleníti meg, ahogy azt már érintettem is a levelek és a pecsétek színe is erre utal. Piros érzelmességhez, fekete pecsét kerül, amely az özvegységet mutatja. Míg Mária levelében a remény színe jelenik meg, a bolondság sárga pecsétjével. A tanulmány a mi hősünket Cervantes *Don Quijote* lovagjával is párhuzamba állítja. A lovag mindig pozitív jeleket látott, amelyek negatívan öltöttek testet, Wesselényi esetében pedig ez pont fordítva jelenik meg. Ahogy arra Kibédi is utalt, hiába tűnik úgy az olvasónak, hogy Gyöngyösi csak a szerelmi szálát kiemelni, akarva akaratlanul megjelenik benne a politikai állásfoglalás és az összeesküvésben rejlő lehetőség. A titkos, leplezett, elrejtett, politikai töltetű szerelem kertje ebben az olvasatban az összeesküvés helyszínévé is válik.

Hortus Musarum - a múzsák kertje

Rimayra jellemző a szoros kapcsolat más költőkkel az életmű hagyományozódásában is megjelenik, gondoljuk csak a Balassi vagy pedig a Madách–Rimay kódexekre. Az *Epicédium a Balassi fivérek, Bálint és Ferenc halálára*-ciklus hatodik versével kezdenék a téma a

²⁷

Fazekas Sándor–Labádi Gergely: Meghal Zrínyi Miklós, színre lép Gyöngyösi. In:

villanyspenot.hu.

tárgyalásához.²⁸ A versben az antik mitológia jelenik meg Apollóval és kilenc múzsájával, akik hűen őrzik a Balassiak koporsóját, Clio az, aki az odalátogatókkal vált szavakat, szitkaiktól óvja őket, és tiszteletre inti. Az antik világ legnagyobbjaihoz hasonlítja a Balassitestvéreket: Pallas elméje a bölcsességüket, az Ullyses nyelve-motívum pedig ékesszólásukat hangsúlyozza, míg Aeneas elsősorban a kegyességre, Achilleus pedig a bátorságukra utal. Aztán ezt az ókori hiedelmet további toposzokkal kapcsolja össze:

„Mi mérthogy kertünknek voltak tisztelői,
S bölcsességvirágink szaga viselői,
Apollóval vagyunk testeknek őrzői.”²⁹

Arra utal itt a költő, hogy a Balassiak földi létükkel és munkásságukkal tisztelték és tovább éltették hagyományaikat, és úgy tisztelegnek előttük, hogy bebocsátást engednek a túlvilági és örömteli kertjükbe, hol végső nyugalmost megtalálják és ők, mint őrzők nyíltan vállalják a védő, óvó szerepet. A második sorban található bölcsességvirág szintén toposznak látszik.

Gyöngyösi István *Rózsakoszorú* címet viselő művében az első 112. strófa utal legfőképpen Apollónra és a múzsáira, noha a kert szó konkrétan nem kerül kimondásra mégis megjelennek a mulatozó ókoriak. Venus cyprusi birodalma, a delosi Diana gyöngyvirágai vagy Cythareon erdeje azonban ezzel már átvezetés történik az Istenes kertek irányába. A 112. strófában elutasítja Urania³⁰ jóslatát, hiszen anélkül is tudja mindenki, hogy aki szenved értünk akeresztne nem más, mint az Úristen egyetlen fia.

Hortus Dei - Isten kertje

A következő Rimay-vers az *Istenes Énekek* közé tartozik. *A keresztény istenes életnek és a jószágos hitnek rövid ajánlása*³¹ című szövegben a vallás lesz az egyetlen eszköz, hogy igaz hittel élhessünk. Ez indít el bennünk olyan folyamatokat, amely lehetővé teszi a jócselekedeteket. Ez veti el lelkünkben a magot, a hit magját. Ez új toposzvariánst jelent Rimaynál, hiszen eddig mindig kézzel fogható és látható volt a kert. Itt azonban az képzeletre bízva a kert látványának megalkotását, hiszen minden ember lélekben lévő kertje más és más lehet, és ez függhet a hit mértékétől. A vers szerint itt a földön nem tehetünk mást, csak

²⁸ Latin címe: *Apollinis et Musarum ad Bustum Balassiorum Valentini et Francisci fratrum germanorum excubias agentium, ad viatorem allocutio, omnium vero nomine Clio inquit.* ECKHARDT, i. m., 28.

²⁹ RIMAY Összes művei, id. kiad., 28

³⁰ *Urania* 21/1, 60/1, 87/5, 112/1 – a csillagászat múzsája, lásd *Álltak kilencen egy rendben*

³¹ Latin címe: *Christianae pietatis et almae fidei succinta commendatio*, ECKHARDT, i. m. 64.

hiszünk, és jól cselekedünk, nem engedünk az ördögi kísértésnek. Igaz hittel építjük és szépítjük a hit igaz kertjét szívünkben és felajánljuk Istennek és az ő fiának. Jutalmunk pedig az lesz, hogy halálunk után dicsőséget nyerünk a mennyországban az ő oldalán.

„Isten ajándéka s mennyből száll ez szép kincs,

Hol ez gyökeret vér, ott semmi kétség nincs,

Bár csak Ábrahámnak példájára tekints,

S hasznos magot onnan lelked kertében hints.”³²

Zrínyi *Elégia* című versét rendhagyó módon szeretném bevonni az elemzésbe, még pedig összehasonlítva Rimay *Az Úr engem sanyaríta...* kezdetű versével. Az alaphelyzet megegyezik mindkét műben, hiszen legdrágább kincsüket, a gyermeküket veszi el tőlük az Isten. Aki megkedvelte ’oltványkájukat’ és a Paradicsomba vitette angyalaival. Zrínyi vigasztalóan győzködi magát, hogy mivel tavasz van, palántaként ülteti az Úr az ő kis Izsákját a kertjébe és ott az örökkévaló boldogság vár rá, míg a földön csak elhervadna virága. Ez a paradicsomi virág formájában a másik vizsgált versben is megjelenik. Érdekes a bibliai vonatkozás, hiszen Izsák egyszerre jelöli Ábrahám fiát és Zrínyiét is. Rimay egész verse és Zrínyi első négy strófája tartalmilag megegyezik, azonban a hadvezér verse bonyolultabb, lépcsőzetes felépítésű és sokrétű kérdéseket vet fel, amelyekre nem tűnik elegendőnek a sztoikus válasz... de ez már egy másik elemzés tárgya.

Gyöngyösi Istvánnál is szerepel a kert-toposz istenes változata. A mű Jézus vándorlásait, megpróbáltatásait mutatja be és felszólítja az olvasót, hogy valójában csak ez az út okozhat neki igazi örömet, nem az apollói mulatozás. Mária méhe lesz az a kert, melyet az Úristen őriz és a Szentlélek által megfoganta benne Krisztust, a Szentlélek titkos rózsáját. (A *Rózsakoszorú* első részében megjeleníti Szűz Máriát gyöngyvirággal állítja párhuzamba.) Az olvasó feladata a virágok gyűjtése minden helyszínen. A 188. strófában az istálló és a jászol lesz azonosítva a kerttel.

„Fordulnod kell az Templomtúl

Immár az Kedron vizén túl

Az Getszemáni kertben,

Ott keresned több Rózsákat,

Fel is találod azokat

32

RIMAY Összes művei, id. kiad., 64.

Ott, s az több kénos helyben. ”³³

A Getszemáni kert volt a Biblia szerint Jézus kedvenc helye: itt tanította híveit, virrasztottak az utolsó vacsora után és itt árulta el őt Júdás is. Az út ezután a Pilátus udvarába vezet, ahol Jézus véréből nőtt rózsákat találunk, ezután pedig láthatjuk a töviskoszorútól vérző fejét, amiből megint rózsák születnek. Ezután felveszi a keresztet, és minden lépésénél hullik a vére, születnek a rózsák. Végül megfeszítik a hegyen, ahol mindent rózsa borít el a vérétől, ebből is szedhetünk, és belerakhatjuk a csokorba. Azt írja, most biztosan elkeseredtünk, de nyugodjunk meg, mert Jézus feltámadt, és megjelent az anyjának.

„Sírt Getszemáni kertében
Az Úr, most kertész képében
Hirdet nagy vigasságot:
Itt nem véres orcájáról,
De fénlő ábrázatjáról
Kell most szedned virágot. ”³⁴

Ezután oda kell menni, ahol a feltámadt Urunkat és a tanítványokat egy helyen találjuk. Jézus búcsút vesz tőlük, azután felszáll a mennybe, hogy elfoglalja helyét az apja mellett. Leküldi a Szent Lelket az apostolok fejére, és pünkösdkor elkezdenek nyílni a virágok. Rózsát találunk még Mária boldogságának elfogyhatatlan kútján. A koszorúhoz kell cérna:

„Cérnája avagy kötele
Lészen (kit akkor visele)
Gyakor szorongatása.
Azmelybül is lett vigasság,
Nyugalmat vett az fáradtság
Végződven pályázása. ”³⁵

A szerző közvetlenül szól olvasójához: látja, hogy az köti a koszorút, megdicséri, hogy a munkája nem lesz haszontalan. Ezután megkéri, hogy vigye a szent kezéhez az ajándékát, de

³³ Gyöngyösi István összes költeménye III. Bp.: Magyar Tudományos Akadémia Szerzőségi közlés: Badics Ferenc, 1935. p. 36.

³⁴ Gyöngyösi István összes költeménye III. Bp.: Magyar Tudományos Akadémia Szerzőségi közlés: Badics Ferenc, 1935. p. 36.

³⁵ Gyöngyösi István összes költeménye III. Bp.: Magyar Tudományos Akadémia Szerzőségi közlés: Badics Ferenc, 1935. p. 38.

végig süsse le a szemét a földre. Elmondja, hogy ő előbb járult elé, és ezért bocsánatot is kér, hogy nem fordult vissza hozzá, az olvasóhoz, és nem várta meg. Ezután a szerző Máriához beszél, átadja a saját koszorúját, amibe tizenöt rózsát fűzött, reméli, ez elég lesz. Máriának, bár sok szenvedésen ment keresztül, voltak örömei is: mikor Gabriel arkangyal leszállt hozzá; mikor megszülhette Jézust; mikor megláthatta őt az orvosok kezében. Fájt neki, mikor Jézust ostromozták, sebeket ejtettek rajta, mikor vitte a keresztet, mikor megfeszítették, mikor meghalt. Ennek ellenére dicsőséges nap volt, mikor Jézus feltámadt, és a mennybe ment. Dicsőséges volt, mikor leszállt az apostolokhoz. Neki is dicsőséges lesz a halála, mert a mennybe kerül, és az angyalok királynéja lehet, a mennynek és földnek asszonya. Kéri őt, hogy fogadja el a koszorút, hogy elcsituljon lelkének háborúja. Kéri őt, hogy védje meg, oltalmazza ezért. Azt mondja, mivel befejezte a szónoklatot, ezután az olvasó áldja az Úr nevét, Máriát, és reméli, így Jézus majd megkönyörül a koszorúkötkön. Az egész bibliai történetet végigvezeti a fogantatástól kezdve a születésen keresztül a templomban való bemutatásig. Jézus szenvedésének mi vagyunk okozói, miattunk hullott vére. Felteszi a kérdést, hogy a súlyos halál miatt vett véréből milyen kert sarjadhat. Krisztus minden szenvedését megírja és átéli és szívesen osztogna kínjaiban. Ostromozásának titkába is betekintést nyerhetünk, Kaifás és Heródes tetteibe. Legközelebb az 502. strófában találkozunk a kerttel:

„Homlokod liliomos kert,
Hol ezelőtt soha nem vert
Fészket semmi undokság,
De most az is rútítottott,
Mert oda is bőven hatott
Az nyál s egyéb mocskosság.”³⁶

Előtte hosszasan elemzi Jézus arcát és tekintetét, mely régen gyöngyvirágos kertnek adott otthont, most azonban a tövisek és a verések gennyes nyomai látszanak. Gyöngyösi ismét hangsúlyozza a sorsban való osztozását a Megváltóval. Barabás szabadon engedtetik, Jézus pedig sebhelyes hátán cipelte keresztjét, melyen megfeszítették és meghalt. Édesanyja fájdalma leírhatatlan, egyetlen kincsének elvesztése mérhetetlen fájdalom számára. A dicsőség rózsái eltörlik a könnyeket, temetése utáni harmadik napon feltámadt. Mária

³⁶

Gyöngyösi István összes költeménye III. Bp.: Magyar Tudományos Akadémia Szerzőségi közlés: Badics Ferenc, 1935. p. 63.

magához ölelheti újra gyermekét, kinek véres sebei fénylenek, arca pedig tündöklök. Elfoglalhatja méltó helyét az égben Mindenható jobbán. Nekünk is búcsút kell intetnünk neki és dicsőíteni az ő nevét. Hiszen újra lejön közénk és megáld bennünket. A költő leírja a Szűz Mária mennybe vitelének titkát, és áldja az asszony nevét, imádkozik és imára szólít minket, olvasókat is. Mindnyáján szeretnénk életünk végén mellette és a Megváltó Krisztus mellett megpihenni, írja. Mint ahogyan ebből a rövid bemutatásból is kiderül, Gyöngyösinek ez a műve igen sokrétűen használja a kert-toposzt, annak vallásos, barokk Jézus-meditáció keretébe ágyazott változatát kifejtve, amely aprólékos kidolgozottságában, sőt, mondhatni túlfeszítettségében mindenképpen a rokokó vonásait hordozza magán.

Hortus Mundi: a világ lepusztult kertje

Az eddigi nyugalmas és a béke forrását jelentő kerttel szemben, a pusztult világ képét vetíti eléünk az "Ez a világ mint egy kert..." kezdetű versében. A szépséges kertet háború és természeti csapás pusztítja el, a béke szigetét tönkreteszi, dűl a köeső, a szél, odavész a szív szállása. A békesség végét a sok-sok fájdalom és kétely után a halál fogja követni. Majd megjeleníti a súlyos seregeket, ágyúkat ezek harcát és a hömpölygő vért. A táborban a kétségbeesett vitézeket, akiket kínozt az éhség és a szomjúság. Végül mégis harcra szállnak a tiszteletért, a hírnévért és ekkor elszáll minden félelem. Csata után vígan lakomáznak, életünket pedig egy másik igen elterjedt toposszal a habzó tengerhez hasonlítja, hiszen az a jó kormányos, aki bármely dacos is a tenger helytáll és megtalálja az Isten által adott jót. A vers a földi élet és Magyarország pusztulására egyaránt utalhat, ám a rendezett kertet fenyegető káosz és pusztulás képeiben az ember külső zűrzavar által fenyegetett belső világára is ráismerhetünk. Mégis így buzdít a vers argumentumában: „Ha az időnek igen viszálgató állapota miatt kedvünk szerint való életet nem viselhetünk is, mindazáltal szívünk keservével ne bágyasszuk elménket, s ne hajtsuk is bánattal meg az lelkünket...”³⁷ A szerelem kertjében ifjúkori versciklusa szerint csalódnia kellett; az Isten kertje jó nagyon, de oda ezen a világon nem juthatunk el, és az is kétséges, hogy a túlvilágon eljutunk-e egyáltalán, hiszen az ember – mint azt Rimay számos vallásos énekében bemutatja – bűnös lény. Az erények kertje talán segíthetne ezen, s ide sokat is jár Rimay, de több helyen, mint *Az idő ósága...* című versben is, megmutatja, hogy az evilági munka mindenképpen hiábavaló, ha a földi boldogságot igyekszünk hajhászni vele:

³⁷

RIMAY Összes művei, id. kiad., 73.

„Ne várd hát éltedben, bár nagy érdemű légy,
Hogy itt holtod előtt nagy böcsületet végy.
Híredet, nevedet tapodja sok irégy,
Mindazáltal jó légy, s mással is sok jót tégy.”³⁸

Az ideális kertek ebben az értelemben "égi", elérhetetlen kertek, mindannyian. A filozófia és az erények kertjeiben lehet ugyan gyönyörködni, de talán nem túlzás azt mondani, hogy a földi boldogsághoz annak a kertnek is kevés köze van... legalábbis ebben a „kőeső verte” világban.

Összegzés

Megállapíthatjuk, hogy a régi magyar irodalomban az egyik legtermékenyebb toposz közé sorolhatjuk a kertet, amely számos más toposz felbukkanásában is fontos szerepet játszik például a szerencse vagy a fülemüle. Fő kérdése volt a dolgozatnak az, hogy vajon mit is jelképezhet egy kert az említett költők számára, hiszen például Rimay a béke és megnyugvás szigetét vetíti elének a versein keresztül. Meghatározó az általam vizsgált versekben az Istennel való kapcsolat, és az antik világ megjelenése az erényeken keresztül. A kert toposz általában a béke és megnyugvás szigetét vetíti elének a vizsgált életművekben. A mindennapi fáradalmak és fájdalom elöl, ide menekülhetünk gondolkodni és megpihenni. Virágokkal, fákkal és bokrokkal borítva, a természet szépségét átadva ad számunka megnyugvást a költészete. Mindegyik kiemelt költő művein végig követhető, mint az antik, mint a keresztény hatás. A költők hangsúlyozzák, hogy bármennyire nehéznek is tűnik, de érdemes ápolni a belső kertünket, még akkor is, hogy ha az egy teljesen lerombolt, kőeső verte hely. Építeni kell, saját magunk, a hit illetve az elkövetkezendő túlvilági életünk miatt, ahogy ezt a Balassi fivérek is tették és elnyerték az örök életet. Rimay költészetében nagy szerepe van a kertnek: a megnyugvás és az erő forrása. Zrínyi esetében borongósabbnak is tekinthetjük a kertet, a gyermeke elvesztése vagy a viszonzatlan szerelem miatt. Gyöngyösinél a szerelem kertjének a motívumai a legjellemzőbbek, az istenesek mellett. Hiába minden szenvedés végül mégis örülnünk kell a virágokkal, rózsakoszorúkkal borított szépséges kertnek. Ezek a művek

³⁸

RIMAY Összes művei, id. kiad. 149.

tiszteletet fejeznek ki nem csak Isten, a természet vagy általa nagyra tartott személyek iránt, hanem saját maguk és a lelkük iránt is.

Irodalomjegyzék:

- ⌘ Ács Pál: Rimay János írásai. Bp.: Balassi Kiadó, 1992. p. 337.
- ⌘ Eckhardt Sándor (szerk.) Rimay János összes költeménye. Bp.: Akadémiai Kiadó, 1955. p. 469.
- ⌘ Fazekas Sándor–Labádi Gergely: Meghal Zrínyi Miklós, színre lép Gyöngyösi. In: villanyspenot.hu.[online] cop. [é.n.] [2014. április 14.] <URL: <http://villanyspenot.hu/?p=szoveg&n=12275>>
- ⌘ Gyöngyösi István Összes költeményei, kiad. Badics Ferenc, I–IV, Bp., 1914–1937 (RMKT XVII, I–IV).
- ⌘ Gyöngyösi István munkái. Budapest: Franklin Kiadó, 1905. p. 382.
- ⌘ Horváth János (1997) [1924] „Barokk ízlés irodalmunkban”, in *Tanulmányok*, I, Debrecen: Kossuth, 84–106.
- ⌘ Laskai János válogatott művei Magyar Iustus Lipsius. Bp.: Akadémiai Kiadó, 1970. 113–121. p.
- ⌘ Lippai János. In: Magyar Elektronikus Könyvtár. [online] Bp.: cop. [é.n.] [2013. november 15.] <URL: <http://mek.oszk.hu/00000/00058/html/lippaij.htm>>
- ⌘ Kibédi Varga Áron, Retorika, poétika, műfajok. Gyöngyösi István költői világa, It, 1983, 545–589.
- ⌘ Knapp Éva: Rimay János erényversei és a „Virtutes Concathanetae” In: Balassi Kiadó honlapja. [online] Bp.: cop. [é.n.] [2013. november 15..] <URL: <http://www.balassikiado.hu/BB/NET/Studiolm/Knapp.pdf>>
- ⌘ Kovács Sándor Iván: A lírikus Zrínyi, Bp., Szépirodalmi, 1985, 128–166.p.
- ⌘ Rimay János munkái. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, 1904. 493.p.
- ⌘ Rimay János. In: Ó szelence honlapja. [online] Bp.- Szeged: cop. [é.n.] [2013. november 15.] <URL: <http://szelence.com/rimay/>>

- ⌘ Rimay János írásai. Szerk: Ács Pál. Bp.: Balassi Kiadó, 1992. p. 327.
- ⌘ Paul de Man: A temporalitás retorikája (Beck András fordítása). In: Thomka Beáta (szerk.): Az irodalom elméletei 1. Pécs: Jelenkor Kiadó, 1996, 5-60. p.
- ⌘ Voigt Vilmos: „A szerelem kertjében”. In: Ethnographia / A Magyar Néprajzi Társaság értesítője, 80. évf. Bp.: 1969. 235-275. p.
- ⌘ Voight Vilmos: szerelem kertjében. Szempontok lírai népdalszövegeink kialakulásának és alkotásmódjának vizsgálatához 1-2. Ethnographia LXXX-LXXXI. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969-1970
- ⌘ Zrínyi Miklós összes művei. Bp.: Kortárs, 2003. p. 1129.
- ⌘ Gróf Zrínyi Miklós költői művei. Bp.: Magyar Tudományos Akadémia, 1906. p. 428.